

Тема 4. «Бухгалтерський баланс»

План теми:

- 4.1 Значення бухгалтерського балансу
- 4.2 Структура балансу як форми фінансової звітності
- 4.3 Типи змін, що відбуваються в балансі під впливом господарських операцій

Ключові терміни: значення бухгалтерського балансу; визначення статей за НП(С)БО 1 «Баланс», структура форми 1; чотири типи змін у балансі

Література до теми: 2, 5, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 20, 23, 24, 25, 26, 27

4.1. Значення бухгалтерського балансу

У загальному розумінні, баланс — це рівновага. Вперше слово «баланс» у бухгалтерському розумінні було застосовано у першій половині ХУ століття. Етимологією цього терміну є його утворення від латинських слів "bis" (двічі) і "lanz" (чаша терезів).

Бухгалтерське визначення балансу - це двобічна таблиця, ліва частина якої (*актив*) призначена для відображення ресурсів підприємства, а права (*пасив*) - для відображення джерел їх формування.

Бухгалтерський баланс (далі, Баланс) одночасно входить до складу як річної, так і проміжної звітності. Звітним періодом для складання балансу як форми річної звітності є календарний рік. Проміжна звітність складається щоквартально, наростаючим підсумком з початку звітного року. Саме тому Баланс підприємства складається за станом на кінець останнього дня кварталу або року (тобто, на: 31 березня, 30 червня, 30 вересня і 31 грудня).

Відповідальність за складання Балансу покладена на керівника та бухгалтера підприємства.

Значення балансу полягає в тому, що він є:

^ головним джерелом інформації про майновий стан і про фінансовий стан будь-якого суб'єкту господарювання;

^ надійною інформаційною базою для зовнішніх користувачів.

7.2. Структура балансу як форми фінансової звітності

Зміст, форма Балансу та загальні вимоги до розкриття його статей визначаються Національним Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 1 «Баланс». Структура бухгалтерського балансу підприємства, що рекомендована П(С)БО, є типовою для всіх підприємств, рис. 4.1.

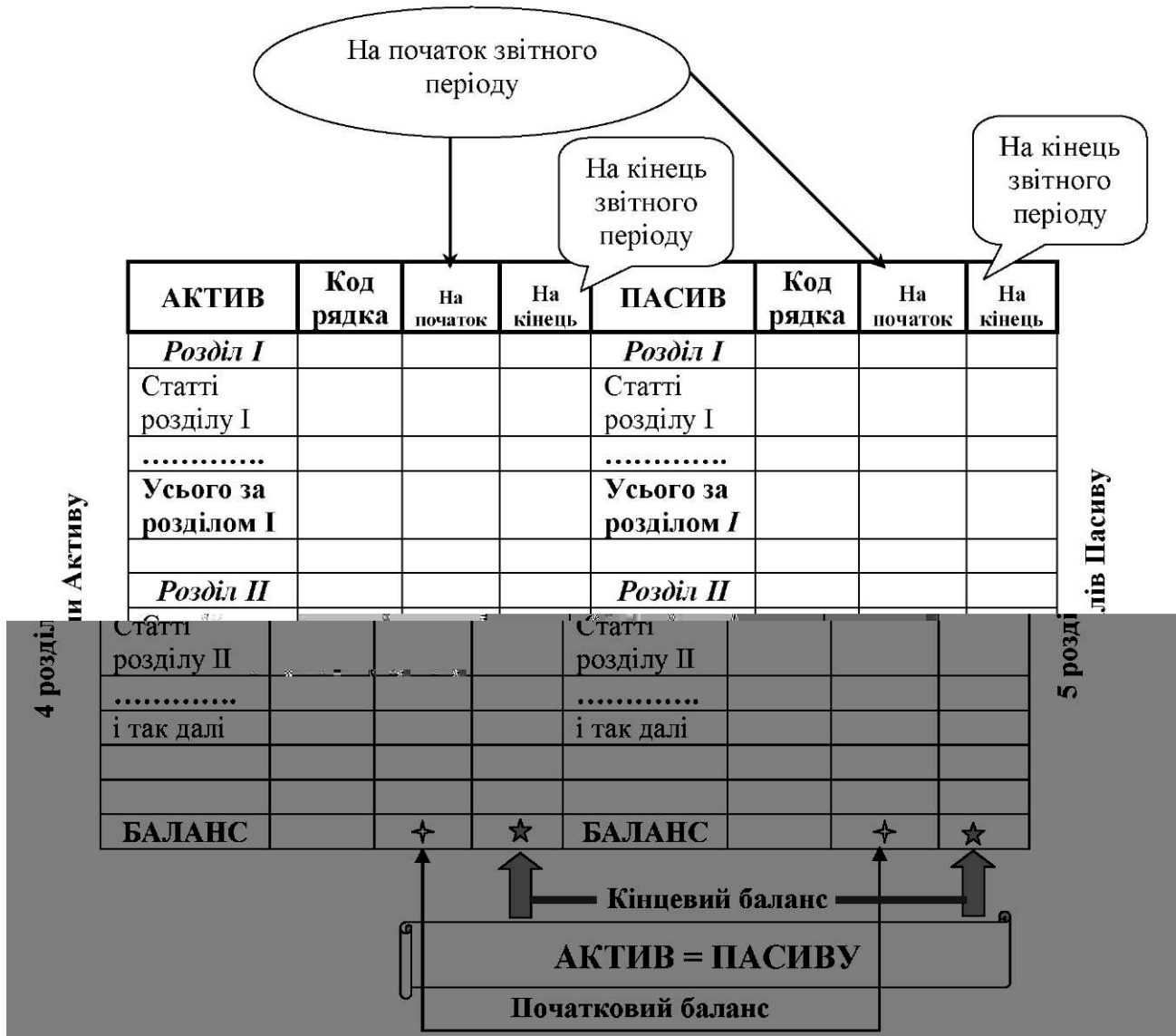

Рис. 4.1 — Складові Балансу підприємства (форми 1)

Слід звернути увагу на те, що статистична форма Балансу підприємства, — форма 1, — містить у собі, так би мовити, «два баланси в одному»: початковий та кінцевий, що дозволяє в аналітичних цілях порівнювати зміни, які відбулись протягом звітного періоду у складі активів (майна), капіталу та зобов'язань підприємства (див. рис. 4.1).

До **активу** Балансу належать статті, які відображають предметний стан майна підприємства (стан його ресурсів/активів) та ступінь ліквідності майна.

До **пасиву** Балансу належать статті, які показують розмір коштів (капіталу), вкладених у господарську діяльність підприємства, а також ступінь терміновості повернення зобов'язань.

Актив завжди дорівнюється пасиву, що витікає з двоїстої характеристики групування ресурсів, рис. 4.2.

Кожна стаття має свою *оцінку* — грошове вираження.

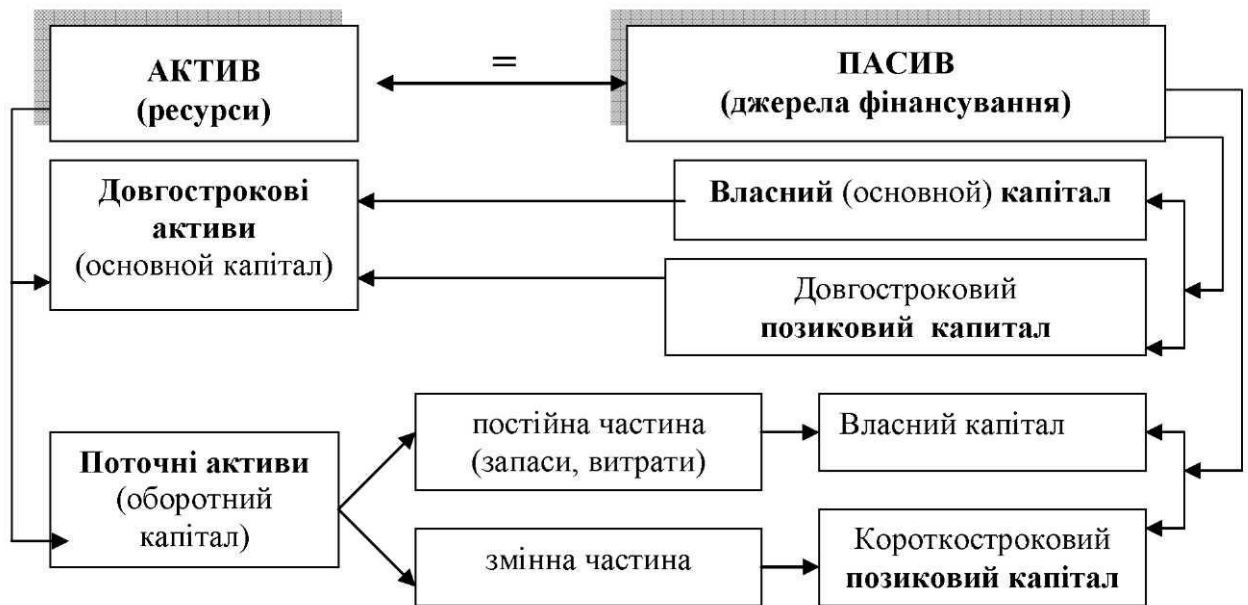

Рис. 4.2 — Взаємозв'язок між активом та пасивом Балансу підприємства

Загальний підсумок Балансу (суми по рядках 280 і 640) називається *валютою балансу*. Він утворюється поступовим визначенням спочатку підсумків по окремих розділах Балансу, а потім, — складанням між собою підсумків по розділах (в активі та пасиві, окремо).

Формула балансового рівняння:

$$\text{АКТИВ} = \text{ПАСИВ}. \quad (4.1)$$

У свою чергу:

$$\text{ПАСИВ} = \text{ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ} + \text{ЗОБОВ'ЯЗАННЯ}. \quad (4.2)$$

Таким чином:

$$\text{АКТИВ} = \text{ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ} + \text{ЗОБОВ'ЯЗАННЯ}. \quad (4.3)$$

Баланс складається з таких розділів, табл. 4.1.

Таблиця 4.1. — Розділи типової форми Балансу (форми 1)

Актив	Пасив
I. Необоротні активи	I. Власний капітал
II. Оборотні активи	II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	III. Поточні зобов'язання і забезпечення
	IV. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття

Основою побудови бухгалтерського балансу є подвійне групування господарських фактів - за майновою і правовласницькою характеристиками.

Двоїсте (балансове) групування

Актив	Сума	Пасив	Сума
Господарські засоби (необоротні, оборотні)	2200	1. Власний капітал 2. Зобов'язання	1600 600
Баланс	2200	Баланс	2200

Приклад:

Було створене підприємство з статутним капіталом -10.000 грн. Засновниками на дату реєстрації капіталу було внесено:

Автомашину - вартістю 4000 грн.,

Матеріали (дошки) – на суму 1000 грн.

Грошові кошти, які зараховано на рахунок у банку – 2000 грн.

Невнесена сума на дату реєстрації 3000 грн. (невнесений капітал)

Двоїсте (балансове) групування

Актив	Сума	Пасив	Сума
Основні засоби (автомашина)	4000	Статутний капітал	10000
Матеріали (дошки)	1000	Невнесений капітал	-3000
Поточний рахунок у банку	2000		
Баланс	7000	Баланс	7000

4.3. Типи змін, що відбуваються в балансі під впливом господарських операцій

Кожна господарська операція вносить зміни у дві статті балансу. Це впливає з двоїстого характеру операції (умовно кажучи, вона завжди показує, що

сталося з її сумою: «де вона мала бути спочатку» та де «опинилась потім»). Господарські операції за характером змін, які вони спричиняють у складі засобів і джерел їх формування, поділяють на чотири типи.

I. Активна стаття збільшується за рахунок зменшення активної ж статті.

II. Пасивна стаття збільшується за рахунок зменшення пасивної ж статті.

III. Активна стаття збільшується і одночасно збільшується пасивна стаття.

IV. Активна стаття зменшується і одночасно зменшується пасивна стаття.

Причому, жодний із зазначених типів впливу *ніколи не може призвести до порушення рівноваги у Балансі*.

Перший тип господарських операцій стосується тільки активу балансу, вносячи зміни у склад та розміщення необоротних і оборотних активів, витрати майбутніх періодів. При цьому валюта балансу не змінюється, охоплюючи нематеріальні активи, незавершене будівництво, основні засоби, довгострокові фінансові інвестиції, довгострокову дебіторську заборгованість, запаси, дебіторську заборгованість за товари, роботи, послуги, дебіторську заборгованість за розрахунками, поточні фінансові інвестиції, кошти та їх еквіваленти, витрати майбутніх періодів. Господарські операції набувають характеру вихідної інформації, що вносить не просто зміни в активи підприємства, а й стає передумовою відповідних змін у складі й розміщенні власного капіталу та зобов'язань.

Другий тип господарських операцій стосується тільки пасиву балансу, вносячи зміни в склад та розміщення власного капіталу й зобов'язань. При цьому валюта балансу не змінюється.

Більшість господарських операцій другого типу веде до зміни статей балансу в межах одного розділу. До таких операцій належать: відображення суми ПДВ у рахунках підрядчиків і проектних організацій; відображення внеску за вартістю, що наведена в засновницьких документах (у цьому разі стаття балансу «Статутний капітал» збільшується, а стаття «Неоплачений капітал» зменшується на таку саму суму); відображення суми зносу малоцінних і швидкозношуваних предметів у разі переведення їх до складу основних засобів (зменшується «Знос інших необоротних матеріальних активів» і збільшується «Знос основних засобів» — у балансі статтю «Знос» розміщено в активі як таку, що регулює оцінку відповідних цінностей); відображення депонованої заробітної плати (у поточному бухгалтерському обліку зменшується заборгованість із заробітної плати і

збільшується сума розрахунків із депонентами — у балансі це відбувається в межах однієї статті «Поточні зобов'язання за розрахунками з оплати праці»).

Третій тип господарських операцій впливає на актив і пасив балансу в бік збільшення, тобто валюта балансу за активом і пасивом збільшується на рівновеликі суми. Операції третього типу проводяться в порівняно значній кількості. Вони охоплюють різноманітні ситуації і процеси виробничої та фінансово-господарської діяльності підприємства і завжди перебувають у динаміці. Найбільш характерними операціями цього типу є: придбання основних засобів за плату — відображення суми за договором поставки (збільшення суми за статтею «Незавершене будівництво» активу балансу і збільшення суми за статтею «Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги» пасиву балансу); відображення сум за консультаційні, інформаційні, посередницькі, реєстраційні, транспортні послуги та інші витрати, пов'язані з придбанням основних засобів (зміни відбуваються на тих самих статтях, що й за попередньої операції); одержання цільового фінансування на будівництво із зовнішніх джерел (збільшення сум за статтею «Грошові кошти та їх еквіваленти» активу балансу і за статтею «Цільове фінансування» пасиву балансу).

Четвертий тип господарських операцій впливає на актив і пасив балансу в бік зменшення, тобто валюта балансу одночасно зменшується на рівновеликі суми і за активом, і за пасивом. Проти господарських операцій першого й третього типів, операцій четвертого типу проводиться значно менше. Найхарактернішими з них є: відображення зносу реалізованих, ліквідованих, переданих основних засобів; видача з каси заробітної плати працівникам (зменшується сума за статтею «Поточні зобов'язання за розрахунками з оплати праці» пасиву балансу і сума за статтею «Грошові кошти та їх еквіваленти в національній валюті» активу балансу).